

VALITSUSKOMISJONI JA OMAVALITSUSLIITUDE KOOSTÖÖKOGU DELEGATSIOONI LÄBIRÄÄKIMISTE VAHEPROTOKOLL 2014. AASTA RIIGIEELARVE JA RIIGIEELARVESTRAATEEGIA 2014-2017 OSAS

Läbirääkimiste poolteks on Vabariigi Valitsuse poolt moodustatud valitsuskomisjon¹ ja Omavalitsusliitude Koostöökogu delegatsioon. Valitsuskomisjoni juhib regionaalminister, Omavalitsusliitude Koostöökogu delegatsiooni juhivad Eesti Linnade Liidu juhatuse esimees ja Eesti Maaomavalitsuste Liidu esimees.

Pooled juhivad oma tegevuses Euroopa kohaliku omavalitsuse harta põhimõtetest, Põhiseaduse paragrahvidest 154 ja 157, Eesti Vabariigi seadustest, poolte poolt kinnitatud läbirääkimiste töökorrast, Valitsuskomisjoni ja omavalitsusliitude Koostöökogu delegatsiooni 2013. aasta riigieelarve osas läbirääkimiste lõpp- protokollis kokkulepitust ja käesolevate läbirääkimiste käigus vastu võetud otsustest.

LÄBIRÄÄKIMISTE EESMÄRK JA LÄHTEALUSED

Omavalitsusliitude Koostöökogu ja Valitsuskomisjoni läbirääkimiste põhieesmärk on kohalikele omavalitsustele stabiilse, seadustele ning Euroopa kohaliku omavalitsuse hartale põhineva tulubaasi kindlustamine, mis tagaks kohalikele omavalitsustele seadustega ja seaduste alusel pandud ülesannete täitmiseks vajaliku tulubaasi ning võimaldaks kohalikuks arenguks vajalikud investeeringud ja omavalitsuste jätkusuutliku arengu.

Omavalitsusliitude Koostöökogu lähtealused läbirääkimistel:

1. Kohaliku omavalitsuse osakaalu, otsustusõiguse ja vastutuse suurendamine ühiskonnaelu juhtimisel ja korraldamisel, kohalike omavalitsuste poolt osutatavate avalike teenuste kättesaadavuse parandamine ja kvaliteedi tõstmine.
2. Riigikohtu üldkogu 2010. aasta 16. märtsi otsuse 2009. aasta lisaeelarve kohta (kohtuasi nr 3-4-1-8-09) seisukohad ning OECD ja CLRAE ettepanekud omavalitsuste finantsautonoomia suurendamiseks, partnerluse arendamiseks ja omavalitsuste koostöö suurendamiseks.
3. Kohalike omavalitsuste tegevustingimuste kujundamisel, reformide kavandamisel ja läbiviimisel Euroopa kohaliku omavalitsuse harta põhimõttest lähtumine.
4. Enamuse riigieelarvest eraldatavate toetuste integreerimine kohalike omavalitsuste tulubaasiga, mis jaotatakse maksutulude ja tasandusfondi kaudu.
5. Kohalike omavalitsuste poolt täidetavate riiklike ülesannete eristamine õigusaktides ja rahastamine kulupõhiselt riigieelarvest.
6. Kohalike omavalitsuste koostöö edendamiseks, haldussuutlikkuse tõstmiseks ning teenuste efektiivsemaks osutamiseks analüüsida seadusandlust ja täpsustada seda valdkondades kus omavalitsuste koostöö on otstarbekam, kindlustades koostöö võimalikkuse erineva suurusega territooriumil ja erineva arvu omavalitsuste vahel.
7. Omavalitsuspoliitika põhimõtete ja suundade avamine riigi strateegiadokumentides.

¹ VV 14.05.2007 määrus nr 246 „Valitsuskomisjoni moodustamine kahepoolsete läbirääkimiste pidamiseks Eesti Omavalitsusliitude Koostöökoguga“ <https://www.riigiteataja.ee/akt/13324548>

Riigi eelarvestrateegia 2014–2017 lähtealused

1. Plaanid peavad olema konservatiivsed ja jätkusuutlikud
 - 1.1. Jätkame konservatiivset eelarvepoliitika põhijoont. Valitsuses kinnitatud eelarvepoliitiliste eesmärkide saavutamiseks peame taastama valitsussektori eelarve ülejäägi, reservide mahu ning tagama rahavoogude jätkusuutliku juhtimise.
 - 1.2. Valmis tuleb olla võimalikeks langustsükliteks, et vajadusel reageerida majandusolukorra märkimisväärsele halvenemisele
 - 1.3. Tagame eelarve ja valdkondade rahastamise pikaajalise jätkusuutlikkuse, kui regulaarselt analüüsime ja kohandame valdkonnapoliitikaid. See võimaldab eelarve paindlikkust ja edu kiiresti muutavas majanduskeskkonnas ning piiratud eelarve tingimustes.
2. Prioriteetide (ümber)seadmine ja reformid valdkonnapoliitikates ning otsused kevadel 2013
 - 2.1. Ainus arvestatav eelarveline kate uutele tegevustele on prioriteetide (ümber)seadmine valdkonnapoliitikas (valikute tegemine valdkonnas) vastavalt olukorra muutustele.
 - 2.2. Sellele vaatamata ei tohi jääda tegemata olulised reformid valdkonnapoliitikates, mis parandavad kvaliteeti, toetavad jätkusuutlikkust ning pikemas perspektiivis annavad kokkuhoidu. Koostöös Teiega oleme valmis töötama selle nimel, et leida põhjalikult analüüsitud ja otsustamisküpsede reformide elluviimiseks vajalikud lahendused ja eelarvelised vahendid.
 - 2.3. Eelarvedistsipliini ja otsustusprotsessi selguse suurendamiseks tuleb vajalikud strateegilised otsused teha eelarvestrateegia koostamisel ning eelarvelisi otsuseid teha vaid kord aastas.
 - 2.4. Selleks tuleb riigi eelarvestrateegias kokku leppida valdkonnapoliitikate muudatused lähiaastail (reformikavad, mahukamad investeeringud, jm), järgneva nelja aasta fiskaalraamistik ning vajadusel uuendada eelarvepoliitika ja valdkonnapoliitikate eesmärgid.

LÄBIRÄÄKIMISTE KÄIK JA TULEMUSED

I. RAHANDUSE VALDKOND

Eesmärk: Omavalitsustele iseseisva tulubaasi, regionaalse tasakaalustatuse ja kohaliku demokraatia suurendamine.

Tabel 1. Kohalike omavalitsuste põhinäitajad²

KOV EELARVED	2005	2010	2011	2012*	2013*	2014*	2015*	2016*	2017*
TULUD KOKKU	937	1 270	1 324	1 418	1 434	1 467	1 509	1 569	1 630
- Tulumaks	406	585	619	665	721	771	822	875	931
- Maamaks ¹	506	51	51	59	57	59	59	59	59
- Kohalikud maksud	118	14	26	10	11	12	12	13	14
- Tasandusfond ²	61	70	72	72	74	75	75	76	76
KULUD KOKKU	960	1 249	1 295	1 416	1 465	1 499	1 541	1 604	1 669
Kassapõhine tasakaal	-5	27	29	2	-31	-32	-32	-35	-39
Tekkepõhine tasakaal³	-39	29	17	-39	-31	-32	-32	-35	-39
Võlakoorumus	281	569	565	611	643	675	707	742	781
Likviidne vara	73	87	109	112	112	112	112	112	112
Suhtarvud ja kasvud									
<i>KOV eelarve tulud SKP-s</i>	8,38%	8,87%	8,30%	8,34%	7,91%	7,58%	7,31%	7,13%	6,96%
<i>KOV tulubaas SKP-s</i>	4,17%	4,61%	4,33%	4,34%	4,39%	4,37%	4,35%	4,32%	4,30%
<i>KOV koondtasakaal SKP-s</i>	-0,05%	0,19%	0,18%	0,01%	-0,17%	-0,17%	-0,16%	-0,16%	-0,17%
<i>KOV koondvõlg SKP-s</i>	2,51%	3,97%	3,54%	3,60%	3,55%	3,49%	3,42%	3,37%	3,34%
<i>KOV eelarve tulude kasv</i>	14,01%	-1,68%	4,21%	7,13%	1,10%	2,33%	2,86%	3,96%	3,93%
<i>KOV tulubaasi kasv</i>	11,50%	-7,05%	4,74%	6,74%	7,85%	6,36%	6,10%	5,97%	5,92%

* Kevadine prognoos

¹ Eelduseks on KOVide maamaksuäärade jätkuv tõus. Ei ole arvestatud kavandamise faasis olevate maksumuudatustega.

² Tasandusfondi kasv on tingitud keskkonnatasude lisandumisest

³ Lisaks KOVile ka sõltuvad üksused

²² Täiendav info on Rahandusministeeriumi kodulehel <http://www.fin.ee/doc.php?82268>

Omavalitsusliitude Koostöökogu delegatsiooni ettepanekud

Fiskaalse mõjuga ettepanekud	Põhjendus ja maksumuse analüüs	Valitsuskomisjoni seisukoht/ kokkulepe/ eriarvamus																																																
<p>Ettepanek 1. Kohalike omavalitsuste tulubaasi taastamine</p> <p>Ettepanek 1.1. Kohalikku eelarvesse laekuva tulumaksu osa taastamine</p> <table border="1" data-bbox="229 533 563 741"> <tr><td>2012</td><td>11,4%</td></tr> <tr><td>2013</td><td>11,57%</td></tr> <tr><td>2014</td><td>12,13%***</td></tr> <tr><td>2015</td><td>12,13%***</td></tr> <tr><td>2016</td><td>12,13%***</td></tr> <tr><td>2017</td><td>12,13%***</td></tr> </table> <p>1. 2. Kohalike eelarvete tasandusfondi taastamine</p> <table border="1" data-bbox="229 842 549 1211"> <tr><td>2012</td><td>72 316 030 €</td></tr> <tr><td>2013</td><td>74 252 137 €</td></tr> <tr><td>2014</td><td>93 927 657 € (Sealhulgas tasandusfondi taastamine 19 077 627 €)</td></tr> <tr><td>2015</td><td>94 546 657 €</td></tr> <tr><td>2016</td><td>94 546 657 €</td></tr> <tr><td>2017</td><td>95 476 657 €</td></tr> </table> <table border="1" data-bbox="229 1245 549 1697"> <tr><td></td><td>sh kaevandusõiguse tasudest vabanevate vahendite lisandumine</td></tr> <tr><td>2012</td><td></td></tr> <tr><td>2013</td><td>1 936 107 €</td></tr> <tr><td>2014</td><td>2 534 000 €</td></tr> <tr><td>2015</td><td>3 153 000 €</td></tr> <tr><td>2016</td><td>3 774 000 €</td></tr> <tr><td>2017</td><td>4 083 000 €</td></tr> </table>	2012	11,4%	2013	11,57%	2014	12,13%***	2015	12,13%***	2016	12,13%***	2017	12,13%***	2012	72 316 030 €	2013	74 252 137 €	2014	93 927 657 € (Sealhulgas tasandusfondi taastamine 19 077 627 €)	2015	94 546 657 €	2016	94 546 657 €	2017	95 476 657 €		sh kaevandusõiguse tasudest vabanevate vahendite lisandumine	2012		2013	1 936 107 €	2014	2 534 000 €	2015	3 153 000 €	2016	3 774 000 €	2017	4 083 000 €	<p>2009. aasta veebruari kriisiotsustega kärbitud KOV tulubaasi taseme külmutamine ka 2014. aastaks ei ole asjakohane. Rügi 2009. aasta lisaeelarve protsessis vähendati KOV eelarvesse laekuva üksikisiku tulumaksu osa, suurendades KOV tulubaasi arvel riigieelarve tulusid; vähendati KOV eelarvetulude ühtlustamise vahendeid; vähendati eraldisi KOV eelarvetele teehoiu, hariduse, laste päevahoiu, kultuurielu ja muudes valdkondades; seati KOVile täiendavad laenupiirangud. Oleme jätkuvalt seisukohal, et KOV eelarveautonoomia põhimõtted ja tulud peavad olema ka majanduslanguse perioodil kaitstud ning KOV tulubaasi kärpeotsused oleksid olnud välditavad. Rahandusministeeriumi poolt esitatud maksuprognoside kohaselt on ka 2014. aastal KOV tulubaas väiksem kui kriisieelne tase.</p> <p>Kuna poliitilise tahte tulemusena pikendati KOV laenupiiranguid, ei ole asjakohane tulubaasi jätkuv madalal tasemel hoidmine, ega võimalda KOVidel areneda ega kasutada EL tugifondide vahendeid.</p> <table border="1" data-bbox="603 1093 946 1308"> <tr><th colspan="2">Tulumaksu laekumine</th></tr> <tr><td>2008</td><td>734 227 000 €</td></tr> <tr><td>2012</td><td>665 083 000 €</td></tr> <tr><td>2013*</td><td>725 200 000 €</td></tr> <tr><td>2014**</td><td>773 000 000 €</td></tr> </table> <p>* -2013.a. riigieelarves **- 2013.a. eelarveläbirääkimiste lõppprotokollis. 2013.a. ja 2014.a. tulumaks – kodualuse maa-maksuvabastuse kompenseerimiseks +0,17 % 2013.a. ja +0,03 % 2014.a. ***täiendavalt +5% KOV tulubaasi tasakaalustamiseks riigieelarve puhastulude kasvuga. KOV eelarvete tasakaalus hoidmiseks on vajalik ka tasandusfondi taastamine 2009 aasta alguse tasemel proportsionaalselt ja ajaliselt sarnaselt tulumaksu taastamisega. Kuna muutus ka üleriigilistest maardlatest laekuv tulu omavalitsustele, peab vastavalt kokkuleppele tasandusfond suurenema kuni aastani 2014, vahendite arvelt, mida enam kohalikele omavalitsustele ei eraldata. *** TF peab kasvama sarnaselt tulumaksuga, et tagada tulubaasi võrdeline kasv</p>	Tulumaksu laekumine		2008	734 227 000 €	2012	665 083 000 €	2013*	725 200 000 €	2014**	773 000 000 €	<p>Valitsuskomisjoni eriarvamus Jätkatakse sama suure KOV tulumaksu osa ja tasandusfondiga.</p> <p>KTK eriarvamus: KTK ei nõustu VK ettepanekutega ja jääb oma taotluse juurde.</p>
2012	11,4%																																																	
2013	11,57%																																																	
2014	12,13%***																																																	
2015	12,13%***																																																	
2016	12,13%***																																																	
2017	12,13%***																																																	
2012	72 316 030 €																																																	
2013	74 252 137 €																																																	
2014	93 927 657 € (Sealhulgas tasandusfondi taastamine 19 077 627 €)																																																	
2015	94 546 657 €																																																	
2016	94 546 657 €																																																	
2017	95 476 657 €																																																	
	sh kaevandusõiguse tasudest vabanevate vahendite lisandumine																																																	
2012																																																		
2013	1 936 107 €																																																	
2014	2 534 000 €																																																	
2015	3 153 000 €																																																	
2016	3 774 000 €																																																	
2017	4 083 000 €																																																	
Tulumaksu laekumine																																																		
2008	734 227 000 €																																																	
2012	665 083 000 €																																																	
2013*	725 200 000 €																																																	
2014**	773 000 000 €																																																	

<p>Ettepanek 2. Alustada kohalike maksude süsteemi korras-tamisega, et suurendada omavalitsuste õigust, võimet ja vastutust oma maksutulude kujundamisel, sealhulgas üksikisiku tulumaksu kohalikesse eelarvetesse laekuva osa ja maamaksu kohalikuks maksuks üleviimist. Jätkata läbirääkimisi tulumaksuseaduse muutmiseks, eraldamaks ka mitteresidentide tulumaks kohalikele omavalitsustele § 5 lg 1 kohaselt ning maamak-sust tehtud riiklike maksuva-bastuste kulude katmist riigi-eelarvest</p>	<p>Kohalike omavalitsuste tulubaas ja tema kasu-tada olev maksusüsteem ei vasta juba ammu tegelikele vajadustele. Läbirääkimistel on mit-meid aastaid võetud plaani sellega tegelema hakata, kuid tegeliku tegevuseni pole jõutud. Seepärast teeme ettepaneku alustada selle tege-vusega 2013 aastal ja viia see lõpule aastal 2016.</p>	<p>Valitsuskomisjoni eriar-vamus: Valitsuskomisjon ei toeta omavalitsusliitude esitatud ettepanekuid maksusüsteemi muutmiseks. Välja pakutud muudatused ei edenda ma-janduskasvu, pingestavad KOVide vahelist konku-rentsi maksusoodustuste pakkumisel ning suurenda-vad administreerimist.</p> <p>KTK eriarvamus: KTK ei nõustu VK seisukohaga ja jääb oma taotluse juurde.</p> <p>Kokkulepe: Läbirääkimisi jätkatakse mitteresidentide tulumaksu ja maamaksu administreerimise kulude katmise küsimustes.</p>
<p>Ettepanek 3. Viia läbi tasan-dusfondi valemi põhjalik analüüs ja jaotuspõhimõtete kaasajastamine, arvestades majandusprotsessis toimuvaid muudatusi ning tasandusfondi funktsionaalse toimimise vajadust. Tasandusfondi va-lemi tulu- ja kulukomponenti-de väärtuste ning tasandus-fondi mahu määramine peab toimuma läbirääkimiste kok-kuleppe alusel</p>	<p>Tasandusfondi valem TF mahu suuruse arves-tuseks käesoleval ajal ei tööta. Kulude arvestus ei ole loogiline ning ei arvesta tegelikke vajadu-si, siis ka tasandusfond ei kindlusta omavalit-sustele piisavalt vahendeid elanikele teenuste osutamiseks. Vältimatu on alustada tasandus-fondi analüüsiga ja kaasajastada see 2015 aasta lõpuks.</p>	<p>Kokkulepe: Jätkatakse läbirääkimisi pooli rahuldava tulemuse saavutamiseks.</p>
<p>Ettepanek 4. Lisada tasan-dusfondi vahendid pealinna funktsioonide täitmiseks.</p>		<p>Valitsuskomisjoni eriar-vamus Puudub selgus, mis on spet-siifilised pealinnafunktsioo-nid. Seetõttu ei saa nende täitmise kulusid katta.</p>
<p>Ettepanek 5. Kavandada kohalikesse eelarvetesse osa ettevõtlusest laekuvatest tuludest ja muuta maamak-suseadust, loomaks võima-luse teha ettevõtete alusta-misel nende tegevuseks soodustusi. Selle tasakaalus-tamiseks lisada omavalitsu-sele kohustus ettevõtluse toetamiseks ja töökohtade loomiseks omavalitsuste koostöös maakonna tasan-</p>	<p>2013 – 2015 aastal leppida kokku moodus, kuidas ettevõtlusest laekuvaid makse jagada kohalike omavalitsustega, et kohtadel reaalselt tekiksid võimalused ettevõtluse alusta-misele kaasa aidata ja täiendavaid töökohti luua. (See ülesanne võeti omavalitsustelt 1993 koos ettevõtte tulumaksu äravõtmise-ga). Maamaksu muutmise peab võimalda-ma samuti teha erinevaid otsuseid ettevõt-luse soodustamiseks.</p>	<p>Kokkulepe: Jätkatakse läbirääkimisi pooli rahuldava tulemuse saavutamiseks.</p>

dil.		
Ettepanek 6. Töötada välja süsteem omavalitsuste tuludebaasi täiendamiseks kapitalikulude katmiseks vajalike vahendite mahu võrra	Kohalike omavalitsuste tulubaasi pole vahendeid kapitalikulude katmiseks ette nähtud. Omavalitsustele kuuluva vara korrashoiuks kasutatakse enamuses juhtudel laenu, mis aga omakorda paneb surve alla riigi eelarvepositsiooni ja suurendab eelarvedefitsiiti.	Kokkulepe: Jätkatakse läbirääkimisi pooli rahuldava tulemuse saavutamiseks.
Ettepanek 7. Restruktureerida EL lõppeva eelarveperioodi veemajandusprojektidega seotud KOV laenuid solidaarselt riigi- ja kohaliku omavalitsuse vahel.		Valitsuskomisjoni seisukoht: KOV-de osa EL veemajandusprojektide rahastamisel on 15% projektide finantseerimisvajakust, mida eelarve vahendite eba piisavuse korral on võimalik katta laenu abil vastavalt KOFS § 59 lg 7 ³ . Kui KOV-il vaatamata KOFS-ist tulevatele erisusele laenuvõimekus puudub, on toetuse taotlejal või toetuse saajal õigus taotleda projektile täiendavat riigipoolset finantseerimist ³ . KTK eriarvamus: VK seisukoht ei ole asjakohane, KTK jääb oma taotluse juurde
Ettepanek 8. Rääkida läbi Euroopa Liidu Nõukogu soovitus, milles käsitletakse Eesti 2012. aasta riiklikku reformikava ja esitatakse nõukogu arvamus Eesti stabiilsusprogrammi (2012–2015) kohta (SWD(2012) 311} 30.5.2012) ja 01.01.2013 jõus- tunud majandus- ja rahaliidu stabiilsuse, koordineerimise ja juhtimise lepingu rakendamise põhimõtted ja rakendamise mõju küsimused kohaliku omavalitsuse osas ja kohaliku omavalitsuse vastusvaldkon- dades.		Valitsuskomisjoni seisukoht: Euroopa Liidu soovitus- tustega käib pidev töö. Kokkulepe: Jätkatakse läbirääkimisi pooli rahuldava tulemuse saavutamiseks.
Ettepanek 9. Kavandada Riigi eelarvestrateegia 2014-2017 dokumendi koostamisel meetmed kohalike omavalit- suste põhiseaduse ja Euroopa	Riigi tasandi ühekordsete otsustega lülitati tulumaksuseaduse ja maamaksuseadusega kohalikele eelarvetele laekuvad riiklikud maksud riigieelarve tuludeks; pikendati RES 2013-2016 kohaselt lõppema pidanud kohalike omavalit-	Valitsuskomisjoni seisukoht: Ettepanekut tuleb täpsustada KTK eriarvamus: Tuleb

³ vastavalt keskkonnaministri 1.07.2009. a määruse nr 34 Meetme „Veemajanduse infrastruktuuri arendamine” tingimused §-le 8 lg4¹.

<p>kohalike omavalitsuste harta mõtte kohase enesekorraldus-õiguse tagamiseks.</p>	<p>suste ajutisi laenupiiranguid aastani 2017; haridustoetuse jaotuse liigendamisel sekkuti ülemääraselt kohaliku omavalitsuse ja kohaliku omavalitsuse asutuste juhtimiskorraldusse, püües ebaproportsionaalselt kohaliku omavalitsuse ja kohaliku omavalitsuse asutuse enesekorraldust; eelarveläbirääkimiste kokkulepete ja õigusruumi väliselt muudeti haridustoetuse jaotuse tingimusi 2013. aasta nelja viimase kuu osas.</p>	<p>lõpetada riigipoolne KOV finantsautonoomiasse sekkumine ja ülemäärane kohaliku omavalitsuse juhtimiskorralduse piiramine</p>
<p>Ettepanek 10. Euroopa Liidu toetusvahendite kasutuse kavandamise väljundiks peab olema siseriiklik partnerluslepe, mille üheks osapooleks on Omavalitsusliitude Koostöökogu</p>	<p>See on vajalik kohalike omavalitsuste õiguste ning fiskaalse isetsustamisõiguse tagamiseks.</p>	<p>Valitsuskomisjoni seisukoht: Puudub selgus dokumendi eesmärgi ja fookuse suhtes. KTK seisukoht: Rügisisene partnerluslepe peab sisaldama KOV eraldatavate toetuste mahte meetmeti ja ajalises löikes ning KOV kohustust nende vahendite täielikuks kasutamiseks.</p>
<p>Ettepanek 11. Välisprojektide rahastamisel lähtuda kõigile omavalitsustest taotlejatele võrdsest omafinantseeringu määrast.</p>	<p>Uuel EL eelarveperioodil tuleb luua süsteem, mis tagaks kõigile omavalitsustele erinevate valdkondade projektide rahastamisel ühtse omafinantseeringu määra. (näiteks 15% või muu).</p>	<p>Valitsuskomisjoni seisukoht: Iga meetme puhul otsustatakse eraldi omafinantseeringu suurus. KTK eriarvamus: KTK ei nõustus VK seisukohaga ja taotleb et omaosaluse keskmine määr ei oleks suurem kui 15 %</p>
<p>Ettepanek 12. Rakendada süsteem kohalike omavalitsuste EL rahastatavate projektide käibemaksu abikõlblikkuse tagamiseks või makstud käibemaksu tagastamiseks</p>	<p>Kui järgmisel EL eelarve perioodil ei ole projektide käibemaks abikõlblik on vaja välja töötada süsteem kohalikele omavalitsustele käibemaksu tagastamiseks või riigi osaluse lisamiseks nende vahendite ulatuses.</p>	<p>Valitsuskomisjoni seisukoht: Euroopa Liidu lõplik seisukoht on teadmata. KTK eriarvamus: EL poolse negatiivse otsuse puhul on vaja rakendada kord makstud käibemaksu tagastamiseks omavalitsusele.</p>
<p>Ettepanek 13 Kavandada kohalikesse eelarvetesse osa riigi omandisse jäetud maa võõrandamisest laekuvast tasust, täiendades selleks Riigivaraseadust uue paragrahviga „34¹ Riigi maareservi jäetud maa võõrandamise erisus“: järgmises sõnastuses: „MRS § 31 lg 1 p 8 alusel riigi omandisse jäetud maa võõrandamisel laekunud tasust kantakse 35% kohaliku omavalitsuse üksusele ehituseaduse §-s 13 märgitud kohustuse täitmiseks.“</p>	<p>Muudatus aitaks oluliselt kiirendada kohalikku ja regionaalarengut. Ehituseadus § 13 kohustab kohalikku omavalitsust tagama detailplaneeringukohase avalikult kasutatava tee ja üldkasutatava haljastuse, välisvalgustuse ja vihma-veekanalisatsiooni väljaehitamise kuni ehitusloale märgitud maaüksuseni. Lisaks sellele on tiheasustusaladel vajadus tagada omavalitsusele vahendid, kui on vajalik näiteks välja osta sademevee jätkusuutlikuks ja kaasaegseks käitlemiseks vajalikke alasid. Ning need alad ka vastavalt kujundada ja välja ehitada. Heitvee veekogusse või pinnasesse juhtimise korra järgi on kehtestatud konkreetsed numbrilised näitajad veekogusse juhitava sademevee-</p>	<p>Valitsuskomisjoni seisukoht: Ettepanekut tuleb täpsustada Kokkulepe: Jätkatakse läbirääkimisi pooli rahuldava tulemuse saavutamiseks.</p>

	le, samas peab saastatud sademevett enne suublasse juhtimist puhastama nii, et see ei halvendaks suubla seisundit. Suubla seisund võib aga olla halb, st juba veekogu algfoon on halb. Ettepanekus kajastatud protsent on läbirääkimise objekt.	
--	--	--

Muud ettepanekud	Põhjendus	Valitsuskomisjoni seisukoht/ kokkulepe/ eriarvamus
Ettepanek 1. Ette valmistada ja viia läbi maa erakorraline hindamine ning muuta seadust maa hindamise korralisuse määratlemiseks	Maa hindamise seadust ei ole täidetud. Seda on pidevalt edasi lükatud, selle põhjendused ei ole pädevad ning rikuvad kohalike omavalitsuste õigusi ja piiravad maamaksust saadavat tulu. Edasilükkamise on subjektiivsed (maa hind tipus, maa hind all, valimiste aasta jms). Viimane maa korraline hindamine toimus 2001. aastal. Maa hind ei ole korrelatsioonis maa turuhinnaga ning moonutab tegelikkust. Seaduse mittetäitmine mõjutab negatiivselt KOV tulu baasi.	Valitsuskomisjoni seisukoht: Keskkonna töörühma küsimus

Valitsuskomisjoni ettepanekud:

Muud ettepanekud	Põhjendus	KTK seisukoht/ kokkulepe/ eriarvamus
Ettepanek 1. Maamaksu rakendamise põhimõtete võimalik muutmine järgmises osas: - kodualuse maksuvabastuse rakendamine elamumaa ja muu maa liisihotstarbega maadele võrdselt elamumaaga; - kodualuse maksuvabastuse piiri 0,15 ha ja 2,0 ha rakendamine kaasomanikele ja ühisomanikele; - reformimata maade maksustamise põhimõtete täpsustamine ja ühtse mittesihtotstarbelise maa liigi määramine; - looduskaitsealade alade ja haritava maa maksuvabastuse ulatuse vähendamine.	Maksuvabastuse muudatused on tingitud vajadusest arvestada võimalusel maksumaksjate võrdset kohtlemist. Tulenevalt Riigikontrolli ettepanekutest tuleb tagada korrektne arvestus reformimata riigi maa osas. Mõned maksusoodustused ei pruugi enam täita eesmärki ning nende vähendamist tuleb kaaluda.	KTK seisukoht: arutelu maamaksu vabastamise osas jätkatakse, kui sellega kaasneb arutelu ka kompensatsioonimehhanismi üle.
Ettepanek 2. Tasandusfondi valemil võimalik muutmine järgmises osas: - hooldatava parameetri asendamine tööealise ja vanuri omaga; - kohalike maardlate kaevandusõiguse tasu välja-	Tasandusfondi valemis peab kaasajastama ja välja võtma aegunud ja tegelikkude elu mittekajastavad parameetrid. Tasandusfondis on mõistlik vähendada elanike arvu vähenemisest tingitud tulude vähenemise mõju. Ühe inimese vähenemisega ei kaasne alati samas mahus kulude vähenemine.	KTK arvamus: ettepaneku kolmas lõige vajab täpsustamist. Kokkulepe: Jätkatakse läbirääkimisi pooli rahuldava tulemuse saavutamiseks.

võtmine arvestuslike tulude hulgast; - infrastruktuuri parameetri edasiarendus.		
Ettepanek 3. KOVidele stabiliseerimisreservi rakendamine	Majanduse buumi tingimustes tuleb koguda reserve, et languse tingimustes kulusid finantseerida. See aitab paremini kohaneda majanduse tsüklilisusega.	KTK eriarvamus: KTK peab kohustusliku stabiliseerimisreservi nõude kehtestamist kohalike omavalitsuste finantsautonoomia rikkumiseks.
Ettepanek 4. KOVide erakorralise laenupiirangu kehtestamine majanduslanguse olukorras majanduse stabiliseerimiseks ja valitsussektori eelarvepositiooni hoidmiseks EL kehtestatud piiramääradele vastavana.	Erakorraline laenupiirang rakenduks ainult äärmuslikus olukorras, kui riigi rahandus vajab stabiliseerimist. Eestil on kohustus täita EL stabiilsus ja kasvupakti nõudeid.	KTK eriarvamus: Erakorraliste laenupiirangute kehtestamise üle ei ole võimalik läbi rääkida enne kohalike omavalitsuste tulubaasi taastamist
Ettepanek 5. Riigieelarvest kohalikele omavalitsustele investeeringutoetuste andmisel nende finantssuutlikkuse arvesse võtmise reegli rakendamine.	Üle piirmäära võlakoorumus on üleinvesteermise tagajärg. Riik ei pea sellistele KOVidele andma investeeringutoetusi, sest kaasnev omaosaluse kohustus võib finantsseisu halvendada.	KTK seisukoht: jätkata läbirääkimisi pooli rahuldava tulemuse saavutamiseks.
Ettepanek 6 KOV eelarvete ja riigieelarve vaheliste suhete regulatsiooni uuendamine.	Kehtivas riigieelarve seaduses on mõistekasutus aegunud. Samuti on vajalik läbirääkimiste fookus suunata riigieelarvestrateegiale.	KTK seisukoht: Omavalitsusliidud esitavad oma seisukohad kirjalikult
Ettepanek 7 KOVide eraõiguslikest isikutest tehingupartneritega tehingute avalikustamine	Avatuse ja läbipaistvuse parandamiseks tuleb raamatupidamise andmetes avalikustada praegu ühe reaga esitatud muude residentidega tehtud tehingud. Andmed avalikustatakse taaskäivitatavas LEO rakenduses.	KTK seisukoht: nõustub läbirääkimistega antud küsimuses tehniliste tingimuste ja kulude katmise osas

II. HARIDUS- JA NOORSOOTOÖ VALDKOND

Eesmärk: Eestis pakutav haridus on kvaliteetne, kättesaadav ning õppija ja ühiskonna vajadusi arvestav. Võrdväärsete võimaluste loomine võimete- ja huvidekohase ning kvaliteetse üldhariduse omandamiseks. Haridustoetuse jaotuse alused toetavad tugeva kodulähedase põhikooli, valikuterohke gümnaasiumihariduse kättesaadavust ning säästlikku hariduskorraldust.

Omavalitsusliitude Koostöökogu delegatsiooni ettepanekud

Fiskaalse mõjuga ettepanekud	Põhjendus ja maksumuse analüüs	Valitsuskomisjoni seisukoht Kokkulepe/ eriarvamus
Ettepanek 1. Toetus koolilõuna kulude katmiseks (põhikooli õpilase kohta € koolipäevas, kokku 14 752 143 €)	Toetus koolilõuna kulude katmiseks peab arvestama igaaastast inflatsiooni. (2013.a. riigieelarve seaduse seletuskirja kohaselt THI 2012.a. 3,8 % , 2013.a. 3,5 % ning järgnevalt igal aastal	Valitsuskomisjoni seisukoht: Lähtuvalt põhikooli- ja gümnaasiumiseadusest tagatakse koolipidajatele

<table border="1"> <tr><td>2012</td><td>0,78</td></tr> <tr><td>2013</td><td>0,78</td></tr> <tr><td>2014</td><td>0,86</td></tr> <tr><td>2015</td><td>0,89</td></tr> <tr><td>2016</td><td>0,91</td></tr> <tr><td>2017</td><td>0,94</td></tr> </table>	2012	0,78	2013	0,78	2014	0,86	2015	0,89	2016	0,91	2017	0,94		2,8 %)	<p>põhikooliõpilaste arvust lähtuv koolilõuna toetus vähemalt samas mahu õpilase kohta kui 2013.a. Toetuse määr lepitakse kokku lõppprotokollis.</p> <p>KTK eriarvamus: KTK ei nõustu vahendite eraldamisega HTM pakutud mahu ja jääb oma taotluse juurde</p>
2012	0,78														
2013	0,78														
2014	0,86														
2015	0,89														
2016	0,91														
2017	0,94														
<p>Ettepanek 2. Toetus õpilas- ja noorteürituste ning aineühenduste tegevuse rahastamiseks</p> <table border="1"> <tr><td>2012</td><td>1 171 149 €</td></tr> <tr><td>2013</td><td>1 171 159 €</td></tr> <tr><td>2014</td><td>1 206 049 €</td></tr> <tr><td>2015</td><td>1 240 940 €</td></tr> <tr><td>2016</td><td>1 275 830 €</td></tr> <tr><td>2017</td><td>1 310 720 €</td></tr> </table>	2012	1 171 149 €	2013	1 171 159 €	2014	1 206 049 €	2015	1 240 940 €	2016	1 275 830 €	2017	1 310 720 €		<p>Toetus õpilas- ja noorteürituste ning aineühenduste tegevuse korraldamiseks on jäänud 2009. aasta tasemele ja ei vasta tegelikult vajalikele kulutustele. KOVID on olnud sunnitud järjekordselt rahastama seda ülesannet teiste kulude arvel. Eraldis peab kasvama ja alates 2018. aastast suurenema igal aastal vähemalt prognoositud inflatsiooni võrra. Arvestama peab tõsiasjaga, et 2009. aasta eelarve vähendamise võeti KOVIDelt kohustus tegelda noorte- ja spordiküsimustega. Läbirääkimiste käigus on vaja täpsustada riigieelarvelise toetuse kasutamise lepingu tingimusi maakondlikele OVL'le. Vahendite jaotus peab lähtuma vastavalt noorte vanuses 7-26 arvust.</p>	<p>Valitsuskomisjoni seisukoht: Aineühenduste ja olümpiaadide toetust ei jaotata toetusfondi kaudu, selleks puudub õiguslik alus. Eraldislepingud sõlmitakse suuremate linnade ja KOV liitudega ja nendega räägitakse läbi toetuse kasutamise sihtotstarve.</p> <p>KTK eriarvamus: VK arvamus ei ole asjakohane ja ei puuduta tehtud ettepaneku sisu</p>
2012	1 171 149 €														
2013	1 171 159 €														
2014	1 206 049 €														
2015	1 240 940 €														
2016	1 275 830 €														
2017	1 310 720 €														
<p>Ettepanek 3. Toetus koolieelsete lasteasutuste ja munit-sipaalkoolide pedagoogide täiendkoolituseks</p> <table border="1"> <tr><td>2012</td><td>3%</td></tr> <tr><td>2013</td><td>1%</td></tr> <tr><td>2014</td><td>1%</td></tr> <tr><td>2015</td><td>1%</td></tr> <tr><td>2016</td><td>1%</td></tr> <tr><td>2017</td><td>1%</td></tr> </table>	2012	3%	2013	1%	2014	1%	2015	1%	2016	1%	2017	1%		<p>Täiendkoolituse toetus peab kindlustama pedagoogide koolituseks vajalikud vahendid ja hoidma pedagoogide teadmised kaasaegsel tasemel.</p> <p>Täiendkoolituse süsteem peab olema korrastatud ja kaasaegne, täiendkoolitajad tuleb eelnevalt atesteerida, et tagada koolituse kvaliteet.</p>	<p>Valitsuskomisjoni seisukoht: Struktuurfondide vahendite toel rakendatakse ellu õpetajate ja koolijuhtide täienduskoolitusprogramm aastateks 2014-2020. Õpetajatele tagatakse riigieelarvelised ressursid täienduskoolituseks nõutud määras (160 tundi 5 aasta jooksul).</p> <p>Kokkulepe: Rakendatav süsteem peab kindlustama õpetajate täiendkoolituse nõutud mahu ja väga heal kaasaegsel tasemel.</p>
2012	3%														
2013	1%														
2014	1%														
2015	1%														
2016	1%														
2017	1%														
<p>Ettepanek 4. Toetus õppevahendite soetamiseks</p> <table border="1"> <tr><td>2012</td><td>57 € õp. kohta</td></tr> <tr><td>2013</td><td>57 € õp. kohta</td></tr> <tr><td>2014</td><td>95 € õp. kohta</td></tr> <tr><td>2015</td><td>95* € õp. kohta</td></tr> <tr><td>2016</td><td>95* € õp. kohta</td></tr> <tr><td>2017</td><td>95* € õp. kohta</td></tr> </table>	2012	57 € õp. kohta	2013	57 € õp. kohta	2014	95 € õp. kohta	2015	95* € õp. kohta	2016	95* € õp. kohta	2017	95* € õp. kohta		<p>PGS muudatuste rakendamisel arvatati välja õpikute ja õppevahendite tegelik maksumus, rakendati seda aga vaid 60% ulatuses. KOV hariduskulud pidevalt kasvavad, toetus ei võimalda kindlustada õpilasi piisavalt õpikute ja õppevahenditega, mis on vajalikud riiklike õppevahendite rakendamiseks ning õppekavas sätestatud õpikeskkonna kaasajastamiseks.</p> <p>* Toetus õppevahendite soetamise kulude katmiseks peab edaspidi arvestama igaaastast inflatsiooni</p>	<p>Valitsuskomisjoni seisukoht: Lähtuvalt põhikooli- ja gümnaasiumiseadusest tagatakse koolipidajatele õppevahendite toetus vähemalt samas mahu õpilase kohta kui 2013. a. Õppevahendite toetuse määr lepitakse kokku lõppprotokollis.</p> <p>KTK eriarvamus: KTK ei nõustu VK seisukohaga ja</p>
2012	57 € õp. kohta														
2013	57 € õp. kohta														
2014	95 € õp. kohta														
2015	95* € õp. kohta														
2016	95* € õp. kohta														
2017	95* € õp. kohta														

		jääb oma ettepaneku juurde												
<p>Ettepanek 5. Toetus õpilaskodude ülalpidamiseks (õpilaskodus toetatavate kohtade arvu järgi - € koht, kokku 1 368 000 €)</p> <table border="1"> <tr><td>2012</td><td>2 000 €</td></tr> <tr><td>2013</td><td>2 000 €</td></tr> <tr><td>2014</td><td>2 030 €</td></tr> <tr><td>2015</td><td>2 050 €</td></tr> <tr><td>2016</td><td>2 050 €</td></tr> <tr><td>2017</td><td>2 050 €</td></tr> </table>	2012	2 000 €	2013	2 000 €	2014	2 030 €	2015	2 050 €	2016	2 050 €	2017	2 050 €	<p>Õpilaskodudes riiklikult toetatavate kohtade maksumus ei vasta tegelikele kuludele, see peaks kasvama ning igaaastaselt sisaldama inflatsioonimäära.</p> <p>Läbirääkimiste käigus on vajalik täpsustada riiklikult toetatavate õpilaskodu kohtade arvu suurendamise võimalus ning kohtade jaotus.</p>	<p>Valitsuskomisjoni seisukoht: PK- ja gümnaasiumiseadusest tagatakse koolipidajatele õpilaskodu kohatoetus vähemalt samas mahu õpilase kohta kui 2013. a. Õpilaskodu kohatoetuse määr lepitakse kokku lõppprotokollis.</p> <p>KTK eriarvamus: KTK ei nõustu VK seisukohaga ja jääb oma ettepaneku juurde</p>
2012	2 000 €													
2013	2 000 €													
2014	2 030 €													
2015	2 050 €													
2016	2 050 €													
2017	2 050 €													
<p>Ettepanek 6. Pedagoogide, kooli juhtiv- ja tugipersonali tööjõukulude katmine</p> <table border="1"> <tr><td>2012</td><td>167 351 884 €</td></tr> <tr><td>2013</td><td>172 229 404 €</td></tr> <tr><td>2014</td><td>184 725 870 €</td></tr> <tr><td>2015</td><td>193 962 170 €</td></tr> <tr><td>2016</td><td>203 660 280 €</td></tr> <tr><td>2017</td><td>213 843 290 €</td></tr> </table>	2012	167 351 884 €	2013	172 229 404 €	2014	184 725 870 €	2015	193 962 170 €	2016	203 660 280 €	2017	213 843 290 €	<p>Pedagoogide, koolide tugipersonali ja juhtide tööjõukulud peavad arvestuslikult olema kaetud, ning suureneva kuni riigi keskmise palgani. Vastavalt kehtivale haridustoetuse valemile tuleb välja arvutada koolide õppekava täitmiseks vajalikud vahendid ning planeerida selleks vajalikud tööjõukulud toetuse hulgas.</p>	<p>Valitsuskomisjoni seisukoht: Lähtuvalt põhikooli- ja gümnaasiumiseadusest tagatakse koolipidajatele õpetajate, direktorite ja õppealajuhatajate töötasu-toetus. Õpetaja töötasu kasv on haridustoetuse jaotusel jätkuvalt prioriteediks. Juhtimiskulu on õpetajate palgavahenditest eristatud, juhtimiskulu on võrreldes 2013. a. kasvanud.</p> <p>KTK eriarvamus: Haridustoetusega peab õpetajate, direktorite ja õppealajuhatajate töötasutoetuse kõrval olema kaetud ka kooli tugipersonali töötasukulud.</p>
2012	167 351 884 €													
2013	172 229 404 €													
2014	184 725 870 €													
2015	193 962 170 €													
2016	203 660 280 €													
2017	213 843 290 €													
<p>Ettepanek 7. Investeeringutoetus haridusasutuste kapitalikulude katmiseks (jaotus õpilaste- ja klassikomplektide arvu järgi)</p> <table border="1"> <tr><td>2012</td><td>3 204 758 €</td></tr> <tr><td>2013</td><td>3 044 464 €</td></tr> <tr><td>2014</td><td>5 516 710 €</td></tr> <tr><td>2015</td><td>7 988 956 €</td></tr> <tr><td>2016</td><td>10 461 202 €</td></tr> <tr><td>2017</td><td>12 933 448 €</td></tr> </table>	2012	3 204 758 €	2013	3 044 464 €	2014	5 516 710 €	2015	7 988 956 €	2016	10 461 202 €	2017	12 933 448 €	<p>Investeeringutoetust vähendati 2009 aasta kärbetega 250 miljonilt kroonilt (12 933 448 €) 50 miljoni kroonini (3 195 582 €). Viimaste aastatega on see toetus kahanenud veel 151 118 € võrra. Investeeringutoetus peab tõusma 2008.a. tasemele, et kindlustada koolivõrgu kapitalikulude katmine ja haridusasutuste kaasaegsed tingimused. Tänu investeeringutoetuse vähendamisele on KOVid olnud sunnitud suurendama pidevalt võetavat laenu ja sellega mõjutavad negatiivselt riigieelarve defitsiiti.</p>	<p>Valitsuskomisjoni seisukoht: Haridusasutustele planeeritakse riigi poolset investeeringutoetuse andmise korraldust, et seda saaks teha struktuurfondidest viisil, mis toetaks koolivõrgu korrastamist – kodulähedaste põhikoolide säilimist ja tugevate maakondlike gümnaasiumide loomist.</p> <p>KTK eriarvamus: KTK ei nõustu VK seisukohaga ja jääb oma ettepaneku juurde</p>
2012	3 204 758 €													
2013	3 044 464 €													
2014	5 516 710 €													
2015	7 988 956 €													
2016	10 461 202 €													
2017	12 933 448 €													
<p>Ettepanek 8. Toetus kooli-</p>	<p>Kohalikud omavalitsused kulutavad aastas</p>	<p>Valitsuskomisjoni seisukoht:</p>												

transpordi rahastamiseks <table border="1" data-bbox="228 226 550 450"> <tr><td>2013</td><td>0 €</td></tr> <tr><td>2014</td><td>13 000 000 €</td></tr> <tr><td>2015</td><td>15 000 000 €</td></tr> <tr><td>2016</td><td>17 000 000 €</td></tr> <tr><td>2017</td><td>19 000 000 €</td></tr> </table>	2013	0 €	2014	13 000 000 €	2015	15 000 000 €	2016	17 000 000 €	2017	19 000 000 €	ligikaudu 19,5 miljonit eurot õpilaste kooliveole (piletite kompenseerimine, liinide doteerimine, oma transpordi kulud, tellitud transpordi kulud). Selleks tulubaasi vahendeid pole ette nähtud. Seoses koolivõrgu muutustega, eriti gümnaasiumide osas, suurenevad kulud transpordile veelgi. Riik peab võtma vastutuse, lisama haridustoetuse valemisse täiendava komponendi ja eraldama omavalitsustele vähemalt osalist toetust õpilaste koolitranspordi kulude katmiseks. (jaotussüsteem tuleb välja töötada vastavalt transpordi vajavate õpilaste arvule)	Koht: Õpilaste transport on maakondliku ühistranspordi selgroog. Ühistranspordi arengukavas planeeritakse riigieelarvelised toetused maakondadele ühistranspordi sh õpilaste transpordi korralduseks. KTK eriarvamus: VK seisukoht ei ole tõene TAK osas. KTK ei nõustu VK seisukohaga ja jääb oma ettepaneku juurde
2013	0 €											
2014	13 000 000 €											
2015	15 000 000 €											
2016	17 000 000 €											
2017	19 000 000 €											
Ettepanek 9. Haridustoetuse reservi loomine	Haridustoetuse mudeli korrastamisel tuleb ette näha toetuse reserv, millest on võimalik katta õpilaste arvu ja koolivõrgu muutusest tulenevad täiendavad kulud.	Valitsuskomisjoni seisukoht: Haridustoetuse jaotus toimub ühel korral aastas. Jätkatakse läbirääkimisi hariduskulude tasanduse osas. KTK eriarvamus: KTK ei nõustu VK seisukohaga ja jääb oma ettepaneku juurde										

Muud ettepanekud	Põhjendus	Valitsuskomisjoni seisukoht/ kokkulepe/ eriarvamus										
Ettepanek 1. Kavandada vahendid huvikooli seaduse § 21 lg 4 täitmiseks. (arvestus - € õpilase kohta aastas) <table border="1" data-bbox="228 1285 512 1496"> <tr><td>2013</td><td>0 €</td></tr> <tr><td>2014</td><td>128 €</td></tr> <tr><td>2015</td><td>128 €</td></tr> <tr><td>2016</td><td>128 €</td></tr> <tr><td>2017</td><td>128 €</td></tr> </table>	2013	0 €	2014	128 €	2015	128 €	2016	128 €	2017	128 €	Huvikooli seadus kehtib, kuid keskvalitsus ei ole seda kunagi täitma asunud. Tulude piiratuse tõttu ei suuda omavalitsused kindlustada kõigile õpilastele soovikohast tegevust oma huvide arendamiseks. Huvikooli seadust tuleb täitma asuda ja eraldada omavalitsustele selleks piisavalt toetust. Arvestuslik toetuse maht aastas oleks ligikaudu 17 miljonit eurot.	Valitsuskomisjoni seisukoht: Vastavad tegevused on Kultuuriministeeriumi poolt kavandamisel, jätkatakse läbirääkimisi. KTK eriarvamus: VK seisukoht ei ole tõene, KM poolt ei ole selles küsimuses midagi kavandatud. KTK ei nõustu VK seisukohaga ja jääb oma ettepaneku juurde
2013	0 €											
2014	128 €											
2015	128 €											
2016	128 €											
2017	128 €											
Ettepanek 2. Kavandada väljaspool haridustoetust riigieelarvest vahendid Vabariigi Valitsuse 31. jaanuari 2008 määruse nr. 30 (riiklik programm "Igale lapsele lasteaiakoht") taarakendamiseks, vähemalt mahus 15 miljonit eurot (jaotus vastavaealiste laste ja järjekorras olevate laste osakaalu järgi) <table border="1" data-bbox="228 1944 528 2018"> <tr><td>2013</td><td>0 €</td></tr> <tr><td>2014</td><td>5 000 000 €</td></tr> </table>	2013	0 €	2014	5 000 000 €	Programm on vajalik, et vähendada suurte linnade ja linnalähedaste valdade lasteaiakohtade puudujääki lähiaastatel ning eraldada teistele omavalitsustele vahendid lasteaedade kaasajastamise toetuseks	Valitsuskomisjoni seisukoht: Jätkatakse läbirääkimisi tegevuste osas, mis võimaldaks lasteaias- ja hoiu teenuste paindlikku osutamist (nt õigusloome korrastamine) ja struktuurfondide tuge suuremahulistele investeeringutele. Kokkulepe: jätkatakse läbirääkimisi pooli rahuldava tulemuse saamiseks.						
2013	0 €											
2014	5 000 000 €											

2015	5 000 000 €		
2016	5 000 000 €		
2017	0 €		
Ettepanek 3. Analüüsida võimalusi haridustoetuse viimiseks omavalitsuste tulubaa- si		HTM ja keskvalitsus on suurendanud sekku- mist omavalitsuse autonoomia ja isekorraldus- õiguse küsimustesse. See takistab omavalitsus- tel täita talle seadusega pandud ülesannete hariduse andmise osas.	Kokkulepe: jätkatakse läbirääkimisi pooli rahul- dava tulemuse saamiseks
Ettepanek 4. Jätkata riigiel- arvest vahendite eraldamist hariduse tugisüsteemide (lo- gopeedide, sh venekeelsete; abiõpetajate, karjäärinõustaja- te jm spetsialistide) rakenda- mise toetamiseks.		Hariduskulude toetus mahu arvestus peab sisaldama ka kulu mis on vajalik töötasu maksmiseks ka tugispetsialistidele. PGSi ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus § 82 lg 4 p 1 loetellu tuleb lisada kohus- tus eraldada vahendeid ka PGS § 37 lg 2 loetle- tud tugispetsialistide kulude katmiseks ning rahastamismudel peaks lähtuma PGS nõuetest	Valitsuskomisjoni seis- koht: Jätkatakse läbirääki- misi, lähtutakse põhikooli- ja gümnaasiumiseaduses sätestatud kohustustest. Kokkulepe: jätkatakse läbirääkimisi pooli rahul- dava tulemuse saamiseks.
Ettepanek 5. Kohalike omavalitsuste poolt hallatava- te erivajadustega laste koolide pidamise kulude katmine riigielarvest		Vastavalt PGS § 2 lõikele 4 tagab riik koolide asutamise ja pidamise nägemis-, kuulmis- ja kõnepuudega õpilastele, liikumispuudega õpi- lastele, kellel lisaks liikumispuudele esineb täiendav hariduslik erivajadus, liitpuudega õpi- lastele, intellektipuudega õpilastele, tundeelu- ja käitumishäiretega õpilastele ning kasvatus- eritingimusi vajavatele õpilastele. Riigielarvest ei ole praegu nende koolide kulude katmine tagatud kui koolide pidajaks on kohalik omava- litsus.	Valitsuskomisjoni seis- koht: Riigielarvest taga- takse toetus erivajadusega õpilasi õpetatavatele mu- nitsipaalkoolidele riikliku õppekava täitmist võimal- dava mahus. KTK Eriarvamus: VK seisukoht ei ole asjakoha- ne, ettepanek käsitleb koo- le, mida omavalitsused peavad riigi ülesande täit- miseks ja mille kulusid ei kaeta piisavas mahus.
Ettepanek 6. Maakondlike õppenõustamiskeskuste ja piirkondlike noorte teavitamis- ja nõustamiskes- kuste jätkuv rahastamine riigi poolt		ESF programmiperiood 2007-2013 on lõppe- mas, sh lõpevad programm „Õppenõustamis- süsteemi arendamine“ ja programm „Karjääri- teenuste süsteemi arendamine“ . Antud prog- rammi jätkumine on igati vajalik ja nõuab täiendavat rahastamist riigielarvest.	Valitsuskomisjoni seis- koht: Programm kavan- damisel struktuurfondide vahendite toel arvestades tugiteenuste integreeritud pakkumisega koolipidaja ja õppenõustamiskeskuse koostöös. KTK Eriarvamus: rahas- tamise mudel peab olema jätkusuutlik ja jätkuma ka peale EL vahendite lõp- pemist. KTK ei nõustu projektipõhise rahastamise kavandamisega.

Valitsuskomisjoni ettepanekud:

Fiskaalse mõjuga ette- panekud	Põhjendus ja maksumuse analüüs	KTK seisukoht/ kok- kulepe/ eriarvamus
Ettepanek 1.	Õpetaja töötasukasvuks planeeritakse haridus-	KTK seisukoht: haridus-

Õpetaja töötasu on haridus- toetuse jaotuses prioriteediks	toetuse sisemisi ja majanduskasvust taotleta- vaid lisaressursse.	toetuse komponendid peavad olema kõik tähtsad Kokkulepe: õpetajate töötasu on harduskorral- duses prioriteet
Ettepanek 2. Haridustoetuse jaotuse põhi- mõtted on korrastatud, need toetavad säästlikku haridus- korraldust ja kodulähedast põhikooli.	Haridustoetuse jaotuse põhimõtete läbirääki- mise protsess kestab, muudatusi käsitlevad arvestused ja analüüs on teostamisel.	KTK seisukoht: Haridus- toetus ei tohi olla sunniva- hendiks koolivõrgu korras- tamisel
Ettepanek 3. Gümnaasiumivõrgu korras- tamine sh puhaste gümnaa- siumite loomine	Kvaliteetne ja valikuterohke gümnaasiumihari- dus tagatakse riigi ja kohalike omavalitsuste koostöös. Riigigümnaasiumite loomine või- maldab kohalikel omavalitsustel panustada senisest enam põhihariduse andmisele ja vabas- tab kohalikud omavalitsused tegevuskulude arvlemisest gümnaasiumiõpilaste osas.	KTK seisukoht: koolivõrk peab toetama elamist igal pool Eestis. Puhtad güm- naasiumid ei saa olla ees- märk omaette.

III. SOTSIAAL-, TÖÖ JA TERVISHOIU VALDKOND

Eesmärk: tagada inimeste sissetulekute, elukvaliteedi ja sotsiaalse turvalisuse suurenemine ning inimeste tervena elatud eluea pikenedamine.

Omavalitsusliitude Koostöökogu delegatsiooni ettepanekud

Fiskaalse mõjuga ette- panekud	Põhjendus ja maksumuse ana- lüüs	Valitsuskomisjoni seisukoht / kokkulepe/ eriarvamus
Ettepanek 1. EL struktuurivahendite prog- rammiperioodi 2014-2020 jaotusplaanis arvestada sot- siaalhoolekande objektide investeeringute vajadust	Kohalike omavalitsuste tulubaasis puuduvad vahendid kapitalikulude katmiseks. Rahandusministeeriumi hinnangul puuduvad lähiajal ka riigi- eelarves võimalused, et KOV tulubaa- si nendeks kuludeks piisavalt suurenda- da. Samas investeeringud selles valdkonnas on hädavajalikud juba lähiaastatel.	Valitsuskomisjoni seisukoht: Vahendeid kavandatakse suunata eelkõige struktuursete reformide läbiviimisele (nt erihoolekande reor- ganiseerimine, asenduskodude üleminek peremajadele, avalikele teenustele juurdepääsetavuse taga- mine) ja kesk- ja piirkondlike haig- late tugevdamise esmatasandi tervisekeskuste taristu optimeerimi- seks. Konkreetsemate ettevalmis- tuste tegemisele EL struktuuriva- hendite programmiperioodi 2014- 2020 planeerimisel on kaasatud kohalikke omavalitsusi kooskõlas Rahandusministeeriumi poolt koordineeritud aja- ja tegevuskava- ga. KTK eriarvamus: EL struktuuri- vahendite paneerimisel peab arves- tama ka KOV sotsiaalhoolekande objektide investeeringuvajadusega.
Ettepanek 2. Perearsti lähtetoetuse maks- mise jätkamine	Tervishoiuteenuste korraldamise sea- duse § 54 ² lg 4 annab võimaluse lähte- toetuse maksmiseks perearstile, kes	Valitsuskomisjoni seisukoht: Jätkame lähtetoetuse maksmist. Soovime süsteemi selle aasta sügi-

	asub tööle väljaspool Tallinna ja Tartu linna või nendega vahetult piirnevaid KOVe. Toetuse maksimummäär 15000 eurot.	seks paindlikumaks muuta. Eelnõu on valmis ja edastatud osapooltele tutvumiseks. Kokkulepe: jätkatakse perearsti lähtetoetuse maksmist riigieelarvest.
Ettepanek 3. Vahendite eraldamine nende isikute ööpäevaringse üldhoolduse kulude osaliseks tasumiseks, kes on enne 2001 aastat suunatud ööpäevaringsele erihooldusteenusele ja kelle rahvastikuregistri järgne elukoht muudeti seetõttu erihooldekodu järgse omavalitsuse aadressile, kuid kes vajavad nüüd üldhooldusteenust.	Vajadus 489 eurot kuus inimese kohta. Kliendid, kes ei vaja enam ööpäevaringset erihooldusteenust või vanaduspensioniiikka jõudnud isikud, kes on seni saanud kogukonnas elamise või toetatud elamise teenust, suunatakse ööpäevaringsele hooldusteenusele üldhooldekodusse, kuid elukoht jääb registreerituks sinna hooldekodusse, kuhu ta enne 2001 suunati. Sageli puuduvad neil piisavad sissetulekud, et enda hoolduse eest maksta. Seega tuleb erihoolekandeesutuse asukoha kohaliku omavalitsuse eelarvest hakata tasuma teistest omavalitsustest pärit isikute igakuiseid hoolduskulusid, mis oluliselt tõstab kulutusi.	Valitsuskomisjoni seisukoht: Valdkonna üheks tuleviku eesmärgiks on tagada sujuv üleminek ühelt riiklikult teenuselt teisele (näiteks koostamäärusega teenuselt ööpäevaringsele teenusele). Koostamisel oleva erihoolekande strateegia raames täpsustuvad käesoleva aasta lõpuks konkreetsemalt nii teenuste vajadus kui ka asukohad ning annab võimaluse paika panna arengusuunad. Vanaduspensioniiikka jõudnud dementsuse diagnoosiga isikud, kellel ei ole dementsuse diagnoosile lisaks muud raske, sügava või püsiva kuluga psüühikahäiret ning kes sai suunamiskirja alusel 2008. aasta 31. detsembri seisuga võivad erihoolekandeteenusel viibida kuni 2015. aasta 31. detsembrini, mis annab KOV-idele aega antud isikutele üldhoolekande kohti planeerida. Lahendus ülalmainitud kliendigrupi teenuse finantseerimiseks töötatakse välja 2015. aastaks KTK eriarvamus: KTK ei nõustu probleemi lahenduse edasilükkamisega 2015 aastasse.
Ettepanek 4. Vahendite eraldamine kohalikele omavalitsustele eestkostega seotud täiendavate kulude katteks	Kuna kohaliku omavalitsuse kohustusel isiku suhtes sõltuvad paljudel juhtudel rahvastikuregistri järgest elukohast sh eestkoste, omaosaluse hüvitamine üldhooldusel, ravi hooldushaiglas jne, siis on need KOVid, kelle territooriumil asuvad suured erihoolekandeesutused, teistega võrreldes ebavõrdses olukorras. Eestkostjaks olemisega kaasneb väga suur täiendav töökoormus sotsiaaltöötajatele. Keskvalitsus on jätnud eestkostega kaasnevad kulud ja koormuse KOVide kanda. Ja seda vaatamata sellele, et sotsiaalhoolekande seaduse, § 6 p 10 sätestab, et sotsiaalministri ülesanne sotsiaalhoolekande juhtimisel ja korraldamisel on eestkostesutuste tööd reguleerivate õigusaktide eelnõude väljatöötamine. Eest-	Valitsuskomisjoni seisukoht: Antud teema vajab kaalumist ja läbirääkimist Justiitsministeeriumiga. Sotsiaalministeerium on võtnud Justiitsministeeriumiga ühendust ning teema tuleb lähiajal arutlusele. Kokkulepe: Jätkatakse läbirääkimisi pooli rahuldava tulemuse saavutamiseks.

	<p>kostet reguleeriva perekonnaseaduse § 192 lg 4 kohaselt võib kulude ja tasu maksmiseks eestkostja või eestkostetav taotleda riigi menetlusabi. Riik võib ette näha eestkoste teostamiseks täiendavaid rahalisi toetusi Justiitsministeeriumi vahendusel. Justiitsminister võib kehtestada riigi arvel eestkostjale makstava tasu ja kantavate kulude arvestamiseks täpsema korra ja piirmäärad, mida seni tehtud ei ole. Teeme ettepaneku nõuda justiitsministrilt vastava korra väljatöötamist.</p>	
<p>Ettepanek 5. Lahendada kohalikele omavalitsustele hooldust vajava isiku erihooletande asutuses koha ootamisega seoses tekkivate lisakulude katmine</p>	<p>Kuigi tegu on riikliku teenusega ei kata riigieelarvest eraldatavad vahendid teenuse tegelikke vajadusi. See on tingitud olukorra kus inimesed seisavad aastaid teenuse järjekorras. Omavalitsused on sunnitud neid kulusid katma. Riigieelarves tuleb vastava vahendid ette näha..</p>	<p>Valitsuskomisjoni seisukoht: Erihoolekande järjekordade vähendamine on prioriteet. 2013. aasta lisaelarve oli 1,8 miljonit eurot, mille eest sai tõsta kõikide erihooletande teenuste pearaha 3,7% ning vähendada järjekordi. Taotleme lisaressurssi järjekordade vähendamiseks ning uute teenuskohtade loomiseks veelgi. Samal ajal töötame selle nimel, et isikud, kes ei vaja enam erihooletandeteenust saaksid liikuda teenuselt välja ning vabastada koht järjekorras viibivatele isikutele. 05.04.13 toimus Sotsiaalministeeriumis ümarlaud, kus selgitatati kohtunikele ning kohtupsühhiaatria ekspertidele, mis teenus on kohtumäärusega ööpäevaringne erihoolusteenus, milline on selle teenuse eesmärk ja millisele sihtgrupile. Sarnaseid ümarlaudu kutsutakse 2013. a erihooletande valdkonna strateegia raames kokku veel ning eesmärgiks on, et erihooletandeteenusel viibiks isikud, kes tõesti antud teenust vajavad.</p> <p>Kokkulepe: Jätkatakse läbirääkimisi pooli rahuldava tulemuse saavutamiseks.</p>

Muud ettepanekud	Põhjendus	Valitsuskomisjoni seisukoht/kokkulepe/ eriarvamus
<p>Ettepanek 1. Sotsiaaltoetuste maksmise ja -teenuste korraldamise, puudega lapse toetuse ja peretoetuste administreerimiskulude katmine tuleb riigieelarves ette näha.</p>	<p>Riigi ülesannete täitmine sotsiaalvaldkonnas ei ole kaetud vahenditega vastavalt riigikohtu otsusele</p>	<p>Valitsuskomisjoni seisukoht: Ootame KTK ettepanekuid hiljemalt 26. augustiks. Oleme valmis osalema KTK poolt korraldatavates aruteludes.</p> <p>Kokkulepe: jätkatakse läbirääkimisi</p>

		si pooli rahuldava tulemuse saamiseks
Ettepanek 2. Kiirendada vajaduspõhise peretoetuse arvestuseks ja väljamaksimiseks STAR andmekogu arendust	Senini ei ole lõplikku selgust vahendite vajaduse ja jaotuse osas.	Valitsuskomisjoni seisukoht: STAR arendused valmivad maikuu jooksul. Arendusprojektis lähtume sellest, et käsitsi andmete sisestamist oleks minimaalselt (kasutades andmevahetusteenuseid nii lapse-toetuse saamise osas kui ka sissetulekute halduse osas). Kokkulepe: STAR arendused valmivad 2013 aasta maikuu jooksul
Ettepanek 3. Muuta viipekeele tõlke ja invatranspordi teenus sotsiaalteenuseks	Vajadus viipekeele tõlke- ja invatranspordi teenuse järele on praktiliselt olemas. Antud teenuste sisseostmine nõuab sellelt ka käibemaksu tasumist. Tuleb leida moodus nende teenuste käibemaksust vabastamiseks, mis vähendaks omavalitsuste kulusid teenuse osutamiseks.	Valitsuskomisjoni seisukoht: Viipekeele tõlke teenus ei ole praeguse regulatsiooni kohaselt nimetatud eraldiseisva sotsiaalteenusena, kuid SHS § 10 p 7 käsitleb sotsiaalteenusena ka muid toimetulekuks vajalike sotsiaalteenused, mille alla kuulub ka viipekeele tõlke teenus. KMS § 16 lg 1 p 3 järgi on käibemaksust vabastatud teenus, mida mittetulundusühing osutab oma liikmetele tasuta või liikmemaksu eest. Viipekeele tõlketeenuse osutajad tegutsevad nii mittetulundus- kui tulundusühingutena. Seega saab mittetulundusühingu vormis tegutsev viipekeele tõlketeenuse pakkuja osutada teenust oma liikmetele juba praegu käibemaksuvabalt, kuid see ei ole kaasa aidanud nimetatud teenuse kättesaadavuse paranemisele. See annab aluse väita, et käibemaksuvabastus eraldivõetuna ei taga nimetatud teenuse hinna vähenemist ega kättesaadavuse suurenemist. Sotsiaalministeerium on valmis antud teema juurde naasma siis, kui huvigrupid esitavad analüüsi, mis tõestab seoseid käibemaksuvabastuse ja teenuse kättesaadavuse paranemise vahel. Kokkulepe: jätkatakse läbirääkimisi pooli rahuldava lahenduse leidmiseni.

IV. KULTUURI- JA SPORDI VALDKOND

Eesmärk: Tagada eesti kultuuriruumi elujõulisus eesti rahvuse ja kultuuri kestmiseks ja arenguks läbi aegade. Kultuuri kättesaadavuse parandamine.

Omavalitsusliitude Koostöökogu delegatsiooni ettepanekud

Fiskaalse mõjuga ettepanekud	Põhjendus ja maksumuse analüüs	Valitsuskomisjoni seisukoht/ kokkulepe/ eriarvamus										
<p>Ettepanek 1. Suurendada vahendeid rahvaraamatukogude teavikute soetamise toetuseks ja raamatukogude infosüsteemi arendamiseks</p> <table border="1" data-bbox="228 501 580 723"> <tr><td>2013</td><td>1 767 370 €</td></tr> <tr><td>2014</td><td>1 944 107 €</td></tr> <tr><td>2015</td><td>2 002 430 €</td></tr> <tr><td>2016</td><td>2 072 515 €</td></tr> <tr><td>2017</td><td>2 134 691 €</td></tr> </table>	2013	1 767 370 €	2014	1 944 107 €	2015	2 002 430 €	2016	2 072 515 €	2017	2 134 691 €	<p>Vahendite maht peab kasvama, kuna alates 2009 aastast on see olnud samal tasemel, ning ei kata vajadusi.</p>	<p>Valitsuskomisjoni seisukoht: Riigieelarveline toetus rahvaraamatukogude teavikute soetamiseks ning raamatukogude infosüsteemi arendamiseks jätkub vähemalt senisel tasemel.</p> <p>KTK eriarvamus: KTK ei nõustu VK seisukohaga ja jääb oma taotluse juurde</p>
2013	1 767 370 €											
2014	1 944 107 €											
2015	2 002 430 €											
2016	2 072 515 €											
2017	2 134 691 €											
<p>Ettepanek 2. Suurendada vahendeid ujumise algõpetuse tagamiseks</p> <table border="1" data-bbox="228 824 580 1046"> <tr><td>2013</td><td>230 080 €</td></tr> <tr><td>2014</td><td>253 088 €</td></tr> <tr><td>2015</td><td>265 742 €</td></tr> <tr><td>2016</td><td>279 030 €</td></tr> <tr><td>2017</td><td>292 981 €</td></tr> </table>	2013	230 080 €	2014	253 088 €	2015	265 742 €	2016	279 030 €	2017	292 981 €	<p>Vahendite suurendamine on hädavajalik teenuse kallinemise tõttu.</p>	<p>Valitsuskomisjoni seisukoht: Jätkatakse algklassidele mõeldud ujumise algõpetuse programmi toetamist. KuM on esitanud Riigi eelarvestrateegia aastateks 2014-2017 raames taotluse täiendavate rahaliste vahendite saamiseks.</p> <p>Kokkulepe: Jätkatakse algklasside ujumise algõpetuse programmi toetamist. Otsitakse võimalusi Riigi eelarvestrateegias aastateks 2014-2017 täiendavate rahaliste vahendite saamiseks.</p>
2013	230 080 €											
2014	253 088 €											
2015	265 742 €											
2016	279 030 €											
2017	292 981 €											

Muud ettepanekud	Põhjendus	Valitsuskomisjoni seisukoht/ kokkulepe/ eriarvamus
<p>Ettepanek 1. Taastada maakondlike tervisespordikeskustele suunatud programmi tegevus</p>	<p>2009 aastal läbi viidud omavalitsuste tulude vähendamise seoses võeti omavalitsustelt kohustus tegelda spordivaldkonnaga. Omavalitsused ei ole võimelised oma vahenditega spordikeskusi ülal pidama ja arendama.</p>	<p>Valitsuskomisjoni seisukoht: Maakondlike tervisespordikeskuste porogrammi taastamine pole olemasolevate rahaliste vahendite tõttu otstarbekas. Tervisekeskuste programmi vahendid on suunatud uude liikumisharrastuse programmi. See tagab olemasolevate rahaliste vahendite efektiivsema kasutamise. Antud teemal jätkatakse arutelu Kultuuriministeriumis.</p> <p>Kokkulepe: jätkatakse läbirääkimisi pooli rahuldava tulemuse saavutamiseks.</p>
<p>Ettepanek 2. Jätkata kooride-rahvatantsurühmade ning</p>	<p>Vähendatud tulubaasi tingimustes ei ole omavalitsused, eriti maapiirkondades</p>	<p>Valitsuskomisjoni seisukoht: Laulu- ja tantsupeo traditsiooni</p>

orkestrite tegevuse toetamist riigieelarvest	võimelised piisavalt seda tegevust rahastama.	hoidmiseks jätkatakse kooridele, rahvatantsurühmadele ning orkestritele tegevustoetuste eraldamist 2013.a tasemel. Kokkulepe: Jätkatakse kooridele, rahvatantsurühmadele ning orkestritele tegevustoetuste eraldamist vähemalt 2013.a tasemel.
Ettepanek 3. Eraldada vahendeid kohalike omavalitsuste halduses olevate, kuid sisuliselt üleriigilise tähtsusega kultuuriobjektide arendamiseks.	Arvestades kultuuriobjektide (lauluväljak ja loomaaed) riiklikku tähtsust on hädavajalik ka riigipoolne toetus investeeringuteks, vähemalt 50% ulatuses.	Valitsuskomisjoni seisukoht: KOV investeeringute osas jätkatakse sõlmitud kokkulepete täitmist. KuM on esitanud omapoolsed ettepanekud EL finantsperioodist 2014–2017 rahastust vajavate objektide kohta. Kokkulepe: jätkatakse KOV investeeringute osas sõlmitud kokkulepete täitmist.
Ettepanek 4. Kavandada riigieelarves toetus kohalikele omavalitsuste rahvakultuuri arendamise toetuseks.	Arvestades asjaolu, et riiklikult omavalitsusi kultuurivaldkonna tegevuseks ei toetata ja kellelgi pole kohustust rahvakultuuri arenguga tegeleda ja üritusi korraldada ning kuni pole lahenenud omavalitsuste tulubaasi täiendamise küsimused on hädavajalik sellise toetusliigi loomine.	Valitsuskomisjoni seisukoht: Kultuuriruumide toetuse eraldamiseks jätkatakse arutelusid. Kokkulepe: Jätkatakse arutelu pooli rahuldava tulemuse saamiseks

V. KESKKONNAHOIU VALDKONNAD

Eesmärk: Vastutustundliku suhtumise kujundamine loodusesse ning Eesti inimestele puhta ja looduslikult mitmekesise elukeskkonna säilitamine.

Omavalitsusliitude Koostöökogu delegatsiooni ettepanekud

Fiskaalse mõjuga ettepanekud	Põhjendus ja maksumuse analüüs	Valitsuskomisjoni seisukoht/kokkulepe/ eriarvamus								
<p>Ettepanek 1. Riigimaade ja jätkuvalt riigi omandis olevate maade hooldamiseks:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Katta riigieelarvest Keskkonnaministeeriumi valitsemisel olevate riigimaade hooldamise ja haljastamise kulu 2011. aasta mahust vähemalt 20% suuremas mahus ja; - Katta riigieelarvest reformimata riigimaade hooldamise ja haljastamise kulud. <table border="1"> <tr> <td>2012</td> <td>57 500 €</td> </tr> <tr> <td>2013</td> <td>0</td> </tr> <tr> <td>2014</td> <td>69 000 €</td> </tr> <tr> <td>2015</td> <td>69 000 €</td> </tr> </table>	2012	57 500 €	2013	0	2014	69 000 €	2015	69 000 €	Riigi omandis ja jätkuvalt riigi omandis olevate maade olukord on ebarahuldaval tasandil. Omavalitsused on sunnitud sinna panustama oma vahendeid.	<p>Valitsuskomisjoni seisukoht: Muuta ettepaneku sõnastust järgnevalt:</p> <p>Riigimaade ja jätkuvalt riigi omandis olevate maade hooldamiseks:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Katta riigieelarvest Keskkonnaministeeriumi valitsemisel olevate riigimaade ja reformimata riigimaade, mille riigi omandisse jätmise menetluse käigus on välja selgitatud teiste isikute taotluste puudumine ja mis jäävad Keskkonnaministeeriumi valitsemisele, hooldamise kulu alltoodud mahus:
2012	57 500 €									
2013	0									
2014	69 000 €									
2015	69 000 €									

2016	69 000 €		2012	57 500 €	
2017	69 000 €		2013	60 000 €	
				2014	60 000 €
				2015	60 000 €
				2016	60 000 €
				2017	60 000 €
				<p>Ettepanek on tehtud arvestusega, et 2013. aasta eelarves riigimaade hooldamiseks ette nähtud summat ei suurendata. Riik ei võta kohustust panustada nende maa- de hooldamisse, mis ei jää pärast maareformi läbi viimist riigi omandisse.</p> <p>KTK eriarvamus: KTK ei nõustu omavalitsustele riigimaade hooldamise kohustusega ja jääb oma seisukoha juurde et reformimata, jätkuvalt riigi omandis oleva maa hooldamise kulud tuleb omavalitsustele hüvitada kokkulepitud mahus kuid mitte vähem 60 tuhande euro ulatuses aastas</p>	
<p>Ettepanek 2. Ette valmistada ja viia läbi maa erakorraline hindamine ning muuta seadust maa hindamise korralisuse määratlemiseks.</p>		<p>Maa hindamise seadust ei ole täiendatud. Seda on pidevalt edasi lükatud, selle põhjendused ei ole pädevad ning rikuvad kohalike omavalitsuste õigusi ja piiravad maamaksust saadavat tulu. Edasilükkamise on subjektiivsed (maa hind tipus, maa hind all, valimiste aasta jms). Viimane maa korraline hindamine toimus 2001. aastal. Maa hind ei ole korrelatsioonis maa turuhinnaga ning moonutab tegelikkust. Seaduse mittetäitmine mõjutab negatiivselt KOV tulubaasi</p>	<p>Valitsuskomisjoni seisukoht: Keskkonnaministeeriumi arengukava aastateks 2013-2016⁴ näeb ette uue maa korralise hindamise süsteemi väljatöötamise. Enne uuele süsteemile üleminekut ei ole plaanis täiendavat riigipoolset maa korralist hindamist läbi viia.</p> <p>KTK eriarvamus: ei saa nõustuda sellise põhjendamatu venitamise maa korralise hindamise läbiviimisel</p>		

Muud ettepanekud	Põhjendus	Valitsuskomisjoni seisukoht/kokkulepe/ eriarvamus
<p>Ettepanek 1. Tagada KOVide keskkonnavaldkonna ülesannete täitmiseks piisavalt vahendeid keskkonnatasude laekumise mitmekesistamisega ja suurendamisega nii tavamäärade kui ka kõrgendatud maksumäärade korral</p>	<p>KOV ülesannete täitmiseks keskkonna valdkonnas, sh keskkonnajärelevalve valdkonnas, ei piisa KOV eelarvetes (KOV tulubaasis) vahendeid. Rahandusministeeriumi andmebaasi kohaselt on KOV-del Keskkonnakulutusi viies kulukategoorias (jäätmekäitlus, heitveekäitlus, saaste vähendamine, bioloogilise mitmeke-</p>	<p>Valitsuskomisjoni seisukoht: Seos KOV eelarvetesse laekuvate keskkonnatasude ja nende keskkonnakaitsekulutuste vahel on pigem nõrk⁶. See näitab, et KOVid ei sõltu oma keskkonnakaitsekulutuste tegemisel keskkonnatasude laekumisest. 01.04.2013 jõustunud keskkonna-</p>

⁴ <http://www.envir.ee/166316>

⁶ Allikas: Kralik jt, Uuring Keskkonnakulutuste analüüs- PRAXIS, Tallinn 2012

	<p>sisuse ja maastiku kaitse ning haljastus ja muud keskkonnakaitsekulud). Statistikaameti käsitlese järgi on KOVdel keskkonnakulu kategooriaid üheksa (Välisõhu ja kliima kaitse, heitvee käitlus, jäätmekäitlus, pinna-, põhja- ja pinnavee kaitse, müra ja vibratsiooni, bioloogilise mitmekesisuse ja maastiku kaitse, teadus- ja arendustegevus, muu keskkonnakaitsetegevus). KOV-de keskkonnakulutused ületavad keskkonnatasude laekumist mitu korda⁵.</p>	<p>tasude seaduse muudatusega stabiliseeriti KOVide tulubaas üleriigilise tähtsusega kaevandustest laekuvate kaevandamisõiguse tasude ja vee erikasutusõiguse tasude osas. KOVidele laekuva tasu osa külmutamine oli esimene samm ebastabiilsest tuluallikast sõltuvuse vähendamiseks. Järgmised sammud, kaasa arvatud keskkonnavaldkonna ülesannete täitmiseks vajalike vahendite piisavuse tagamine, tuleb läbi mõelda valdkonnapõhiselt ning probleemide lahendamisele suunatult, mitte üldise keskkonnatasude laekumise suurendamise läbi, mis ei pruugi kaasa tuua otsesest mõju.</p> <p>KTK eriarvamus: KTK ei nõustu VK selgitustega ja jääb oma taotluse juurde.</p>
<p>Ettepanek 2. Kompenseerida kohalikele omavalitsustele saastetasu laekumise vähenemine.</p>	<p>Seoses olmejäätmete põletamistehase käivitumisega väheneb oluliselt saastetasu laekumine.</p>	<p>Valitsuskomisjoni seisukoht: Jäätmete ladestamise vähenemisel on täidetud jäätmetasude üks eesmärkidest vähendada jäätmete ladestamist. Edasised arengud ehk jäätmete ümbertöötlemise ja ringlussevõtu eesmärgid tuleb saavutada KOV-de koostöös ning võttes arvesse konkreetseid väljakutseid ja võimalusi. Saastetasu laekumise vähenemise kompenseerimine ei ole saastetasude rakendamise eesmärgiga kooskõlas, kuna saastetasu rakendatakse keskkonnakasutuse vähendamiseks</p> <p>KTK eriarvamus: KTK ei nõustu VK selgitustega ja jääb oma taotluse juurde.</p>
<p>Ettepanek 3. Tagada kohalikele omavalitsustele õigus valikuteks, millise mudeli alusel korraldada jäätmehooldeteenust.</p>	<p>KOV eeldusi sh võimalusi ja garantiisid jäätmehooldele, kui riigi ühe elutähtsa teenuse, korraldamiseks ei tuleks jätkuvalt kitsendada või olematuks muuta, millele on suunatud EJKL ettepanekud, vaid tugevamaks ja adekvaatsemaks muuta. Üleriigilised omavalitsusliidud on korduvalt läbirääkimistel ning oma kirjades sellele tähelepanu juhtinud, sh 2010. aastal ja sellele järgnevalt korraldatud</p>	<p>Valitsuskomisjoni seisukoht: Ettepanekut analüüsitakse jäätmeseaduse kontseptsiooni või muude asjakohaste eelnõude aruteludes.</p> <p>Kokkulepe: jätkatakse läbirääkimisi pooli rahuldava tulemuse saavutamiseks</p>

⁵ Allikas: Kralik jt, Uuring Keskkonnakulutuste analüüs- PRAXIS, Tallinn 2012

	jäätmeveo in-house erandi keelu sätestamise puhul Riigikogu poolt, millega KOVide otsustusõigust korraldada oma pädevusse kuuluvaid küsimusi parimal võimalikul moel piirati olulisel määral.	
Ettepanek 4. Analüüsida koostöös teadlaste, Euroopa õiguse asjatundjate, üleriigiliste omavalitsusliitude, teiste asjasse puutuvate ministeeriumide, inspeksioonide ja ametite esindajatega Euroopa Komisjoni poolt Eestile antud teekaarti ja soovitusi jäätmevaldkonnas ⁷ ning rakendada kavandatavatele võimalikele muudatustele kontseptsiooni ja eelnõu staadiumis Riigikantselei ja Justiitsministeeriumi poolt koostatud mõjude hindamise metoodikat (2012).		Valitsuskomisjoni seisukoht: Viidatud teekaarti ja soovitusi analüüsitakse töös oleva jäätme-seaduse kontseptsiooni ja ka riigi jäätmekava 2014-2020 aruteludes. Kokkulepe: Viidatud teekaarti ja soovitusi analüüsitakse töös oleva jäätme-seaduse kontseptsiooni ja ka riigi jäätmekava 2014-2020 aruteludes Riigikantselei ja Justiitsministeeriumi poolt koostatud mõjude hindamise metoodika alusel

VI. TEEHOIU JA ÜHISTRANSPORDI VALDKOND

Eesmärk: Inimeste liikumine ja kaubavedu Eestis ning Eesti ja muu maailma vahel on kättesaadav, kiire ja turvaline.

Omavalitsusliitude Koostöökogu delegatsiooni ettepanekud

Fiskaalse mõjuga ettepanekud	Põhjendus ja maksumuse analüüs	Valitsuskomisjoni seisukoht/kokkulepe/ eriarvamus																		
<p>Ettepanek 1. Suurendada mootorkütuse aktsiisist teehoiuks kavandatud vahendite hulgest kohalikele teedele eraldatavaid vahendeid</p> <table border="1"> <tr> <td>2012</td> <td>5%</td> <td>18 142 627 €</td> </tr> <tr> <td>2013</td> <td>10%</td> <td>29 265 000 €</td> </tr> <tr> <td>2014</td> <td>20%</td> <td>63 212 400 €</td> </tr> <tr> <td>2015</td> <td>25%</td> <td>81 136 875 €</td> </tr> <tr> <td>2016</td> <td>30%</td> <td>105 354 000 €</td> </tr> <tr> <td>2017</td> <td>35%</td> <td>129 58 650 €</td> </tr> </table>	2012	5%	18 142 627 €	2013	10%	29 265 000 €	2014	20%	63 212 400 €	2015	25%	81 136 875 €	2016	30%	105 354 000 €	2017	35%	129 58 650 €	<p>Riigimaanteede osakaal teede kogupikkusest moodustab ligikaudu 28,4 %, samal ajal kohalike teede ja tänavate osa 40,3 %. Senine teehoiuvahendite jaotus riigi ja kohalike teede vahel ei ole loogiline ega õiglane.</p> <p>Analoogselt paljude teiste KOVidele pandud ülesannetega on aga riik seadnud teehoiu korraldamisele õigusaktidega konkreetseid ja üksikasjalikke nõudeid. Teeseaduse § 25 lg 3 kohaselt valla- või linnavalitsus korraldab teehoidu kohalikel teedel ja on kohustatud nendel teedel looma tingimused ohutuks liiklemiseks. Teehoidu kavandades peab järgima liiklusohutuse, keskkonnakaitse ja tee seisundi nõudeid.</p> <p>Seadusandja on juba 1999. aasta veebruaris vastu võetud teeseaduses väljendanud tahet arvestada kohalike maanteede ja tänavate hoiuks sihtotstarbelise toetuse</p>	<p>Valitsuskomisjoni seisukoht: 2014. aasta riigieelarve projektis ja RES-s on 2014. aasta kohta ettenähtud kohalikele teedele eraldada 10% teeseadusega teehoiuks ettenähtud vahenditest. 2012. aasta augusti prognoosi järgi teeb see eraldatavaks summaks 32,1 miljonit €, mis teeb kasvuks võrreldes 2013. aasta ca 2,9 miljonit €.</p> <p>KTK eriarvamus: ei nõustu pakutud lahendusega, kohalike teede ja tänavate seisukord ei võimalda edasi lükata teehoiuks vajalikke tegevusi</p>
2012	5%	18 142 627 €																		
2013	10%	29 265 000 €																		
2014	20%	63 212 400 €																		
2015	25%	81 136 875 €																		
2016	30%	105 354 000 €																		
2017	35%	129 58 650 €																		

⁷ http://ec.europa.eu/environment/waste/framework/support_implementation.htm
http://ec.europa.eu/environment/waste/framework/pdf/EE%20factsheet_FINAL.pdf
http://ec.europa.eu/environment/waste/framework/pdf/EE_Roadmap_FINAL.pdf

	vajadusega riigieelarvest. Seaduse seletuskirjas on seejuures märgitud, et Eesti territooriumi ning teedevõrgu kompaktsuse tõttu tuleb käsitleda riigi, kohalikke ja erateid ning tänavaid kui ühtset tervikut. ⁸	
--	--	--

Muud ettepanekud	Põhjendus	Valitsuskomisjoni seisukoht:/ kokkulepe/ eriarvamus
Ettepanek 1. Kavandada teehoiu vahendid toetusfondi vahendite hulgas läbirääkimistel kokkulepitud jaotusmeetodika alusel	Teehoiuvahendite kavandamisel toetusfondi hulgas, muutub koostööpartner vahendite eraldamise läbirääkimistel. Rahandusministeerium on erapooletu partner läbirääkimistel. MKM on suurem huvi vahendite jätmiseks riigiteede hoolduseks.	Valitsuskomisjoni seisukoht: Jätkatakse ettepaneku arutamist. Kokkulepe: jätkatakse läbirääkimisi pooli rahuldava tulemuse saavutamiseks
Ettepanek 2. Analüüsida teehoiuvahendite integreerimist kohalike omavalitsuste tulubaasi		Valitsuskomisjoni seisukoht: Jätkatakse ettepaneku arutamist. Kokkulepe: jätkatakse läbirääkimisi pooli rahuldava tulemuse saavutamiseks
Ettepanek 3. Kavandada riigieelarve toetus teeregistrisse kohalike teede kohta vajalike andmete kogumiseks ja kandmiseks läbi üldise teede inventariseerimise.	Teeregistri loomisel tekkis kohalikele omavalitsustele täiendav kohustus erinevate andmete kogumiseks ja kindlas formaadis andmekogule esitamiseks. Seetõttu pole käesoleva ajani teeregistris kõiki vajalike andmeid kohalike teede hoiu planeerimiseks ning kaardimaterjalil kajastamiseks.	Valitsuskomisjoni seisukoht: Jätkatakse ettepaneku arutamist. Omavalitsusliidud saavad MKM-le ettepaneku andmetest, mida soovitakse inventariseerimisega koguda. MKM organiseerib ühise kohtumise omavalitsusliitude esindajatega ja Maanteeametiga, et arutada riiklikku registrit käsitleva Vabariigi Valitsuse määruse muutmise vajadust, inventariseerimist ja andmekoguga seonduda võivaid infotehnoloogilise probleeme Kokkulepe: jätkatakse läbirääkimisi pooli rahuldava tulemuse saavutamiseks
Ettepanek 4. Kavandada riigieelarveline toetus teehoiu kavandamise infotehnoloogilise lahenduse loomiseks kohalikele omavalitsustele	Lahenduse tulemusel paraneks kohalike omavalitsuste võimalused teehoiu kavandamiseks ning andmete kandmiseks teeregistrisse. MKM ja Maanteeamet saaksid täiendava informatsiooni kavandatavate teehoiutööde mahu ja rahastamise kohta ning teeregistri andmete pideva aktualiseerimise.	Valitsuskomisjoni seisukoht: Jätkatakse ettepaneku arutamist. Omavalitsusliidud saavad MKM-le ettepaneku andmetest, mida soovitakse inventariseerimisega koguda. MKM organiseerib ühise kohtumise omavalitsusliitude esindajatega ja Maanteeametiga, et arutada riiklikku registrit käsitleva Vabariigi Valitsuse määruse muutmise vajadust, inventari-

⁸ <http://web.riigikogu.ee/ems/saros-bin/mgetdoc?itemid=983160003&login=proov&password=&system=ems&server=ragne11>

		seerimist ja andmekoguga seonduda võivaid infotehnoloogilise probleeme Kokkulepe: jätkatakse läbirääkimisi pooli rahuldava tulemuse saavutamiseks
Ettepanek 5. Lõpetada eriprojektide „Setumaa teed“ ja „Linnu läbivad teed“ rahastamine omavalitsuste üldisest teehoiu vahenditest .	VV määratud eriprojektide rahastamine üldistest teehoiuvahenditest halvendab kohalike teede seisukorda. Koheselt on vajalik määratleda linnu läbivate teede omandi küsimus ja otsustada põhimõtteliselt rahastamise küsimused	Valitsuskomisjoni seisukoht: Majandus- ja kommunikatsiooniminister esitab ettepaneku kohalike teede hoiuks minevate summade jaotuses omavalitsuste vahel, kuid otsuse teeb Vabariigi Valitsus ning täiendavate toetuste jätkumine järgnevatel aastatel sõltub Vabariigi Valitsuse tahtest. KTK eriarvamus: VV otsustus sõltub MKM poolsete ettepanekute sisust ja selgitustest. Vahendid sellisteks programmidest peab MKM taotlema väljaspool kõigile omavalitsustele teehoiuks jaotatavatest vahenditest.
Ettepanek 6. EL struktuuri vahendite programmiperioodi 2014-2020 kavandamisel näha ette takistusteta liikumise projektide rahastamine.	Puuetega inimeste liikumisturvalisuse tagamiseks.	Valitsuskomisjoni seisukoht: MKM võtab ettepaneku teadmiseks. Kokkulepe: jätkatakse läbirääkimisi pooli rahuldava tulemuse saavutamiseks

VII. INFO- JA KOMMUNIKATSIOONITEHNOLOOGIA VALDKOND

Eesmärk: Elanikele ja ettevõtetele on kaasaegsete ja mitmekülgsete info- ja kommunikatsioonitehnoloogia võimalustega loodud aega ja mugavust väärtustav elu- ja töökeskkond

Omavalitsusliitude Koostöökoogu delegatsiooni ettepanekud

Muud ettepanekud	Põhjendus	Valitsuskomisjoni seisukoht/kokkulepe/ eriarvamus
Ettepanek 1. Ettepanek 1. jätkata digitaalse asjaajamise rakendamise toetamist ning e-teenuste osakaalu suurendamist KOVides läbi KOV infoühiskonna projektide: - KOV menetluste keskkonna (KOV MEN) projekti realiseerimise ning teenusprotsesside laiendamise,	Omavalitsuste teenusvõimekuse parandamiseks on IKT valdkonna arendamine, üks põhilistest lisandväärtust tootvatest tegevustest.	Kokkulepe: Jätkatakse digitaalse asjaajamise rakendamist ning e-teenuste osakaalu suurendamist KOVides läbi KOV infoühiskonna projektide: - KOV menetluste keskkonna (KOV MEN) projekti realiseerimise ning teenusprotsesside laiendamise, - Ruumilise planeeringu Info-

<ul style="list-style-type: none"> - Ruumilise planeeringu Infosüsteemi (RPIS) realiseerimise ning - KOV teenuseportaali (KOVTP) jõudluse parandamise- ja funktsionaalsuste laiendamise kaudu. 		<p>süsteemi (RPIS) realiseerimise ning</p> <ul style="list-style-type: none"> - KOV teenuseportaali (KOVTP) jõudluse parandamise- ja funktsionaalsuste laiendamise kaudu.
<p>Ettepanek 2. Jätkata „KOVISKE“ projekti ning laiendada seda pilootprojektist välja jäänud omavalitsustele, otsides täiendavaid finantseerimisvõimalusi „KOVISKE2“ meetme rakendamiseks.</p>	<p>IKT süsteemide turvalisus on tähtis elanike privaatsuse tagamiseks. Omavalitsuste rahalised vahendid ei võimalda iseseisvalt tagada infosüsteemide turvalisust.</p>	<p>Kokkulepe:</p> <ul style="list-style-type: none"> - KOV initsiatiivi ISKE kasutuselevõtmisel otsides täiendavaid võimalusi meetmete finantseerimiseks. - Jätkatakse projekti „KOVISKE“ laiendamist pilootprojektist välja jäänud omavalitsustele, otsides täiendavaid finantseerimisvõimalusi projekti „KOVISKE2“ rakendamiseks

VIII. REGIONAALARENGU VALDKOND

Omavalitsusliitude Koostöökogu delegatsiooni ettepanekud

Fiskaalse mõjuga ettepanekud	Põhjendus ja maksumuse analüüs	Valitsuskomisjoni seisukoht/kokkulepe/ eriarvamus										
<p>Ettepanek 1. Üleriigiliste omavalitsusliitude rahvusvahelise koostöö toetamiseks</p> <table border="1" data-bbox="229 1234 571 1440"> <tr> <td>2013</td> <td>117 000 €</td> </tr> <tr> <td>2014</td> <td>119 000 €</td> </tr> <tr> <td>2015</td> <td>120 000 €</td> </tr> <tr> <td>2016</td> <td>124 000 €</td> </tr> <tr> <td>2017</td> <td>127 800 €</td> </tr> </table>	2013	117 000 €	2014	119 000 €	2015	120 000 €	2016	124 000 €	2017	127 800 €	<p>Rahvusvahelise koostöö toetuse vahendid vähenesid samuti seoses kärbetega. Kulud on aga kogu Euroopas kasvanud. Taotleme selle toetuseliigi kasvatamist ja viimist 2009. aastal taotletud tasemele</p>	<p>Kokkulepe: 2014. aastal eraldatakse vahendeid taotletud mahuks.</p>
2013	117 000 €											
2014	119 000 €											
2015	120 000 €											
2016	124 000 €											
2017	127 800 €											

IX. MUUD ETTEPANEKUD

Omavalitsusliitude Koostöökogu delegatsiooni ettepanekud

Fiskaalse mõjuga ettepanekud	Põhjendus ja maksumuse analüüs	Valitsuskomisjoni seisukoht/kokkulepe/ eriarvamus
<p>Ettepanek 1. Eelarveläbirääkimiste raames rääkida läbi ulatuslikumate territoriaalplaneeringute olemasolu, saamise ja territoriaalsete üksuste piire ületava pikaajalise arengu kavandamise küsimused. Luua eelarveläbirääkimistel täiendav planeeringute ja arendusdokumentide tööühm.</p>	<p>Kohaliku omavalitsuse üksuse, maakonna, kohaliku omavalitsuse piire ja maakonna piire ületava strateegilise planeerimise ja arengu pikaajalise kavandamise tähtsus on oluliselt suurenenud. Tehnilise taristu ja sotsiaalse taristu võrgustike investeeringute kavandamiseks ning EL poolt eraldatavate 2014+ toetusvahendite suunamiseks tuleks üle vaadata territoriaalplaneerimise hetkeseis ja vajalikud suunad.</p>	<p>Kokkulepe: Lepitakse jooksvalt kokku eraldi kohtumine teema arutamiseks.</p>

<p>Ettepanek 2. Jätkata läbirääkimisi AAU kvootide müügist saadavate vahendite kasutamise kohta munitsipaalomandis olevate hoonete energiasäästlikuks renoveerimiseks.</p>		
---	--	--

X. LÖPPSÄTTED

Jätkata 2014. aasta riigieelarve eelnõu koostamise käigus töörühmade ja delegatsioonide tasemel läbirääkimisi kohalike omavalitsuste tulubaasi ja riigieelarveliste eraldiste küsimustes.

Pooled kavandavad 2014. aasta eelarve läbirääkimiste lõpp-protokolli allkirjastamist enne riigieelarve projekti lõplikku esitamist Vabariigi Valitsusele, kes selle koos 2013. aasta riigieelarve menetlemisega Riigikogule esitab.

Tallinnas 24. aprill 2013

Siim Valmar Kiisler

Regionaalminister,
Valitsuskomisjoni esimees
(allkirjastatud digitaalselt)

Taavi Aas

Eesti Linnade Liidu juhatus-
se aseesimees
(allkirjastatud digitaalselt)

Jüri Landberg

Eesti Maaomavalitsuste
Liidu esimees
(allkirjastatud digitaalselt)